

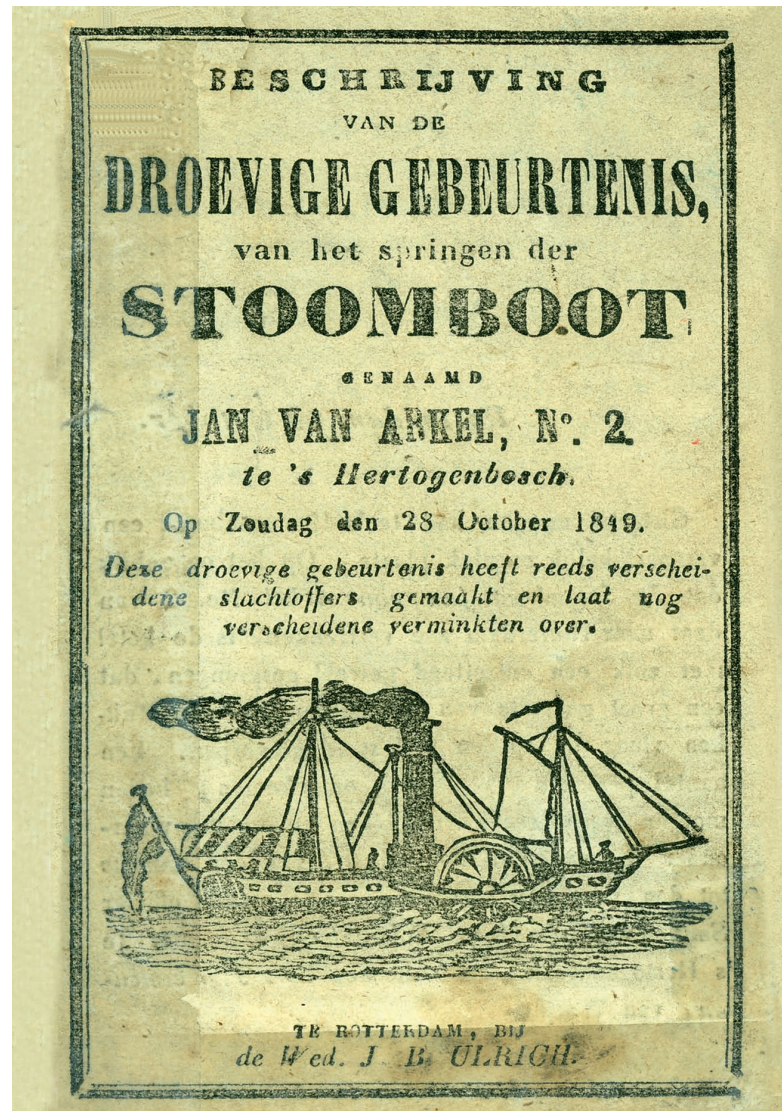
Berichtgeving voor de negentiende-eeuwer

Studie naar Bossche kranten en pamfletten

René Kok

De negentiende eeuw was een eeuw van journalistieke vernieuwing. Schaalvergroting en professionalisering veranderden de nieuwsindustrie, terwijl de invloed van de internationale stroming 'new journalism' voelbaar werd. Het huidige onderzoek is vooral gericht op de krant alhoewel andere media eveneens nieuws brachten. Vooral het pamflet, van oudsher een belangrijk nieuwsmedium, blijft heden ten dage onderbelicht.

Dit Utrechtse proefschrift van Rutger de Graaf heeft als doel de inhoud van de negentiende-eeuwse berichtgeving longitudinaal, regionaal en intermediaal in kaart te brengen. Met behulp van een kwantitatieve inhoudsanalyse heeft De Graaf ruim 30.000 krantenartikelen en 1900 pamfletten onderzocht en heeft hij de resultaten met heersende opvattingen over de negentiende-eeuwse nieuwe journalistiek vergeleken. Die Nederlandse nieuwe journalistiek is in de loop der jaren vanuit drie perspectieven onderzocht: allereerst de schaalvergroting (mede ten gevolge van de afschaffing van het Dagbladzegel in 1869), ten tweede de professionalisering (onder andere ten gevolge van een toenemende beroepsdifferentiatie tussen de verschillende medewerkers van redacties) en tenslotte de veranderende inhoud van de berichtgeving (op drie niveaus: onderwerpen, genres en functies). De hoofdvraag van zijn proefschrift luidt dan ook: in hoeverre verandert de berichtgeving in negentiende-eeuwse kranten en pamfletten?

De ondergang op de Zuid-Willemsvaart van de stoomboot Jan van Arkel in 1849 was groot en droevig nieuws. Elf personen kwamen daarbij om het leven. De volgende dag al verscheen dit pamflet in Rotterdam (waar de boot aan had moeten komen). De Graaf nam dit bericht ook op in zijn inventarisatie van pamfletten. (Stadsarchief, bibliotheek)

De Graaf richt zich in zijn onderzoek op de reeds genoemde 30.000 krantenartikelen uit de 24 beschikbare kranten die in de periode 1813-1899 in 's-Hertogenbosch en Groningen werden uitgegeven. Hij verantwoordt zich door zich af te vragen of de pers gezien moet worden als exponent van regionale diversiteit of juist van nationale eenwording. Ontwikkelt de nieuwsvoorziening zich in Nederland in deze eeuw globaal hetzelfde of zijn er regionale verschillen? Zowel in geografisch als in religieus en cultureel opzicht zijn deze steden tegenpolen. Groningen een noordelijke, hoofdzakelijk protestantse stad; 's-Hertogenbosch daarentegen een zuidelijke, hoofdzakelijk katholieke stad. Beide steden behoren in deze periode niet tot de kring van grote landelijke steden maar dienen in de negentiende eeuw wel als perscentrum voor de omliggende regio. De keuze voor deze twee steden geeft ook de mogelijkheid om de zuidelijke en noordelijke perscultuur te vergelijken.

Onderzoek naar de negentiende-eeuwse nieuwsvoorziening heeft zich dus hoofdzakelijk gericht op de krant. Maar in hoeverre blijft het beeld gelijk als ook andere media bij het onderzoek worden betrokken? Hier is inmiddels wel in voorzien door historici die onderzoek naar de krant gecombineerd hebben met onderzoek naar het tijdschrift. Maar hoe zit dat dan met de negentiende-eeuwse pamflettenpers? Speelt dit medium nog wel een rol in het publieke debat van die tijd? Tenslotte: ontwikkelen kranten en pamfletten zich inhoudelijk anders en hebben zij elkaar beïnvloed? Het onderzoek van De Graaf heeft geleid tot bestudering van 698 Bossche pamfletten en 1249 met een Groningse herkomst. Voor De Graaf is een pamflet een gedrukte, niet-periodieke boodschap met een actueel onderwerp. Een krant wordt wel periodiek gepubliceerd en bevat een verscheidenheid aan artikelen over actuele zaken. In Groningen verschenen er gedurende de negentiende eeuw tien kranten; in 's-Hertogenbosch vijftien. De auteur heeft tevens onderzocht welke genres er in kranten en pamfletten werden gebruikt om de negentiende-eeuwse berichtgeving te presenteren en hoe die zich in deze eeuw ontwikkelden, met name dan na 1869. In het begin van de eeuw bestond de inhoud van de krant uit drie vaste genres: nieuwsberichten, serviceberichten en overheidsmededelingen. In de loop van de negentiende eeuw kwamen daar geleidelijk nieuwe genres bij: verslagen, opiniestukken, lezersbrieven, reportages en feuilletons. Toch, zo constateert De Graaf,

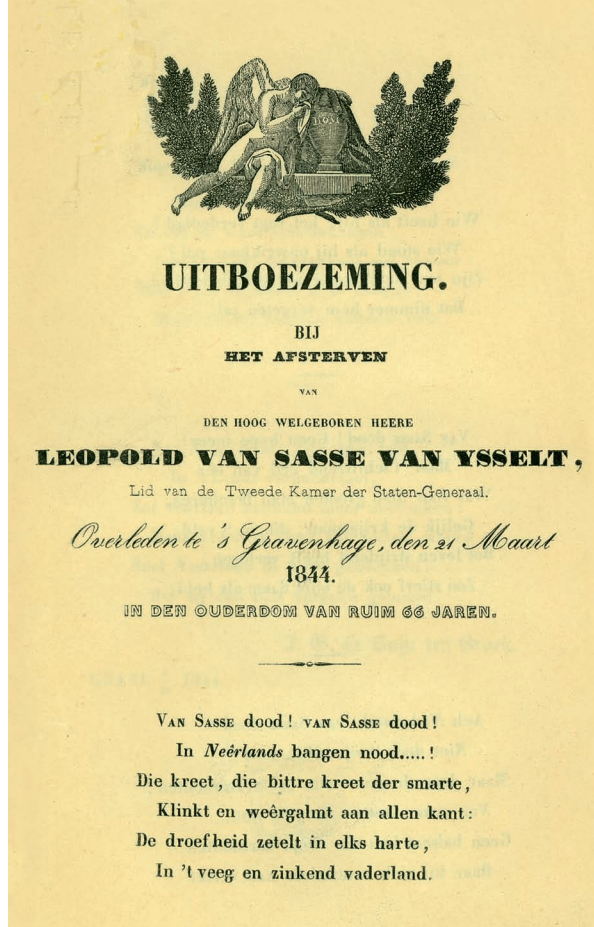
gemaakt, de verschillende wachten afgelost en door de inmiddels in de wapenen gekomene schutterij bezet, waarop deze troepen heden morgen ten 5 ure deze stad verlaten hebben. Het regiment lancers is gisteren uit Utrecht en uit Bommel naar Brabant vertrokken. Een gedeelte der 13e afdeeling is heden middag hier doorgelopen en heeft deszelfs tog met karren voortgezet.

BRUSSEL, den 26 Augustus.

Gisteren avond begaven zich zoo buitengewoon veel menschen naar den schouwburg, waar het bekend zangspel *la Muette de Portici* gespeeld moest worden, dat de zaal allen niet bevatten kon en een groot aantal voor de deuren en op de plaats bleef staan. Vele tooneelen van dit stuk, waarin de opstand van het volk te Napels onder *Mazaniello* met levendige kleuren afgeschilderd wordt, werden met daverend handgeklap toegejuicht en bij het eindigen der vertooning zag men eene sterke hoop volks naar de drukkerij van het dagblad de *National* loopen, in de nabij gelegen straat des Fosses aux Loups en er de glazen inwerpen. Van daar begaf zich die oploop naar het huis van een der schrijvers van dat blad den heer *Libry Bagnano* en sloeg in een oogenblik er de deuren en de vensters aan stukken; het huisraad en de boeken werden op de straat geworpen en door het volk vernield. De commissaris van politie de heer *Wagener*, poogde aan het hoofd van een peloton soldaten het volk tot rede te brengen en het te bewegen om uiteen te gaan, doch werd door een stuk hout, dat hem op het hoofd viel, gekwetst en bewusteloos weggedragen. Ter zelve tijd drong het volk bij eenige zwaardvegers in huis en maakte zich van alle de voorhanden zijnde wapenen meester; daarop verdeelde het zich in verschillende hoopen, waarvan de

31 augustus 1830: in de Bossche krant nieuws over een groot oproer in Brussel, het begin van de Belgische Opstand. (Stadsarchief, collectie kranten)

bleef de krant in die tijd voor circa 80% bestaan uit nieuwsberichten en voor 10% uit serviceberichten. Met andere woorden – zo stelt de auteur – geen spectaculaire opkomst van nieuwe genres. In de tweede helft van de negentiende eeuw verloor het pamflet geleidelijk het pluriforme karakter: het aanbod werd eenzijdiger en het nieuwe pamflet bestond vooral uit verslagen, lijsten en programma's. De krantenmarkt expandeerde dus naast de krimpde pamflettenmarkt. Tenslotte gaat de auteur in zijn proefschrift in op de functieverandering van de negentiende-eeuwse pers. De vroeg-negentiende-eeuwse krant had vrijwel uitsluitend een informerende en mobiliserende functie. Dat werd uitgebreid met een persuasieve en diverteerende functie. Na 1840 werd de Bossche pers meer opiniërend en kritischer. De afschaffing van het Dagbladzegel in 1869 leidde niet tot een journalistieke cultuur die meer gericht was op opinie en kritiek dan voorheen. Wat wel sterk toenam was het aandeel amuserende en emotionerende artikelen: aantrekkelijk voor een breed publiek. Geen voorbeeld van vernieuwende journalistiek, maar afkomstig uit de pamflettencultuur. Het vroeg-negentiende-eeuwse pamflet bood – in tegenstelling tot de krant – juist een breed scala van onderwerpen en meningen, waaronder ook zeer tegenstrijdige. De kranten-

'Uitboezeming' bij de dood van Tweede Kamerlid (voor Noord-Brabant) Leopold van Sasse van Ysselt. Een pamflet uit 1844. (Stadsarchief, bibliotheek)

redacties bleven voorzichtig en lezersbrieven moesten passen bij de redactionele agenda. Terugkerend naar het regionale nieuws: de transformatie in de berichtgeving bleek een landelijk proces: zowel in Groningen als in 's-Hertogenbosch verschilden deze nauwelijks van elkaar.

Ik laat voor de lezer van het proefschrift van De Graaf nog wat te lezen over: een ieder die geïnteresseerd is in (negentiende-eeuwse) persgeschiedenis moet deze waardevolle bijdrage absoluut zelf gaan lezen. De studie van De Graaf geeft veel nieuwe informatie. Van mijn kant ook heel veel waardering voor het enorme werk dat de schrijver verricht heeft. Voorwaar geen sinecure.

Dat neemt niet weg dat ik ook een aantal kritische kanttekeningen wil maken. Wat mij vooral stoort in zijn studie is de vreemde verwijzing naar zijn afbeeldingen. Hij verwijst naar bijv. afbeelding 2.3., maar zijn afbeeldingen zijn in het boek niet genummerd. Zonder meer slordig zijn de jaartallen 1945 op de pagina's 40 en 53: waar 1845 bedoeld wordt. Ook ken ik op pagina 47 de Bossche Bisschop J. van (sic!) Zwijsen niet. Voor mij is het ook tamelijk onbegrijpelijk dat de afbeeldingen (bijv. op pag. 56, 63, 64, 80 en 81) van zo'n slechte kwaliteit zijn. Moeten de 'vlekken' in het IJsselmeer (pag. 63 en 64)

In de negentiende eeuw verdienden tal van (semi-)ambtenaren een stuivertje bij met de verkoop van Nieuwjaarswensen. In hun boodschap lezen we ook over de omstandigheden waarin de Bosschenaren verkeerden. De Gaz-Stokers deelden in 1865 bemoedigende schouderklopjes uit: 'Komt, Burgers! welgemoed in 't leven'. (Stadsarchief, bibliotheek)

eilanden voorstellen? Ook val ik over gebruikte anachronismen als 'helikopterblik' (pag. 94) en 'commerciële massakrant' (pag. 72). Daar zijn nog meerdere voorbeelden van te geven. Tenslotte zou ik in de tekst zelf zoveel mogelijk het woordje 'ik' vermijden hebben. Van de redactie en uitgever hadden we meer inzet mogen verwachten.

Kortom: een uitvoerige studie over het negentiende-eeuwse medialandschap, dat voortdurend in beweging bleef: waardevol voor vakbroeders, des te meer door de uitgebreide catalogus van Groningse en Bossche pamfletten met hun vindplaats.

Rutger de Graaf, *Journalistiek in beweging. Veranderende berichtgeving in kranten en pamfletten (Groningen en 's-Hertogenbosch 1813-1899)*, (Amsterdam 2010).